

okuduğu, Bişr el-Hâfi ile birlikte iken bu zattan dinlediği bir hadisi kontrol etmek için Bağdat'a Bişr'i ziyarete gittiği bildirildiğine göre (Ebû Nuaym, VIII, 294) hadis ilmiyle ilgilenmesi olmalıdır. Fakat bu hadisin *Kütüb-i Sitte*'de başka senetlerle rivayet edilmiş olması (meselâ bk. Buhârî, "Cüsül", 28; Müslim, "Hâiz", 87, 88), ayrıca hadis râvilerine dair kaynaklarda onun adına rastlanmaması kendisinin hadis sahasında önemli bir isim olmadığını göstermektedir. Ancak kaynaklar Feth'in tasavvufta önemli bir yeri bulunduğu hususunda görüş birliği içindedir. İbnü'l-Esir onun şöhretinin doğuya ve batıya yayıldığını (*el-Lübâb*, III, 74), Hatîb el-Bağdâdî de Musul'un tanınmış şeyhlerinden biri olduğunu kaydeder (*Târîhu Bağdâd*, XII, 382). Feth es-Sagîr ünlü bir zâhid ve sûfî olduğu halde şeyhleri ve müridleri hakkında bilgi yoktur. Sohbetlerinde bulunduğu **abdal*** mertebesine ulaşmış otuz şeyhin kendisine inzivaya çekilmesini ve gıdasını en aza indirmesini tavsiye ettiklerine (Attâr, s. 377) bakılırsa birçok şeyhten istifade ettiği söylenebilir. Onun gibi Musullu olan çağdaşı Feth el-Kebîr ile Muâfâ b. İmrân'dan faydalanmış olması da muhtemeldir. Feth es-Sagîr Musul'da vefat etti (Hatîb, XII, 383).

- Kaynaklarda Bişr el-Hâfi ve Serî es-Sakatî ile yakın ilişki içinde olduğu bildirilen Feth es-Sagîr'in Ebû Gassân adında bir müridi bulunduğu ve bu kişinin hristiyan iken onun himmetiyle müslüman olduğu kaydedilir (İbnü'l-Cevzî, IV, 187).

İbadete ve nefis mücâhedesine çok önem veren Feth es-Sagîr insanları zühde, fakr ve tevekküle çağırır, rızık konusunda Allah'a güvenmelerini, maddî menfaat peşinde koşmamalarını, nefislerine esir, hırslarına mağlûp olmamalarını öğütlerdi. Bundan dolayı Hâce Abdullah Herevî onu tevekkül ehlinin önderi olarak göstermiştir (*Tabakât*, s. 81-82). Feth'in tanımına göre havassın tevekkülü tam bir ilticadır. Bu anlamda tevekkül Allah için, Allah dışındaki her şeyden sıyrılıp sadece Allah'a sığınmak demektir. Dünyaya ait bütün gönül bağlarını koparan insan Hz. Süleyman'ın mülküne de sahip olsa yine gerçek mütevekkildir. Mârifet sahibi olan bir sâlik konuştuğunda Hak'tan bahseder, yaptığı işi Hak için yapar, isteğini Hakk'a arzeder (Attâr, s. 377). Muhabbet konusu üzerinde de duran Feth'e göre gönül gözüyle sürekli olarak sevgilisine bakan onunla neşelenir,

sevgisini kendi arzusuna tercih eden onun tarafından da sevilir; onu özleyen, ondan başkasında gözü olmayan ve ondan korkan kişi ilâhî güzelliği temaşa mertebesine ulaşır (Münâvî, I, 151).

Feth'in ibadetle başlayan, zühd, takvâ, nefis mücâhedesine devam eden tasavvuf anlayışı sonuçta mârifet ve muhabbet noktasına ulaşmakta, bir an önce kurban olup Hakk'a erme özlemi şeklinde tezahür etmektedir. Kaynaklar onun bazı kerâmetlerini de nakleder.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Cüsül", 28; Müslim, "Hâiz", 87, 88; Serrâc, *el-Lüma*, s. 244, 265; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1377, s. 277; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 292-294; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XII, 381-383; Kuşeyrî, *er-Risâle* (Uludağ), İstanbul 1978, s. 311, 494-495, 531; Herevî, *Tabakât*, s. 81-82; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-sâfiye*, IV, 183-189; Attâr, *Tezkiretül-evliyâ* (trc. Süleyman Ulu-dağ), İstanbul 1985, s. 375-377; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 428; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 454-455; a.mlf., *el-Lübâb*, Beyrut 1400/1980, III, 74; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VII, 349-350; İbnü'l-Mülakkın, *Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 276-279; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire* (Popper), II, 235; Sa'rânî, *et-Tabakât*, I, 80; Lâ-mîf, *Nefehât Tercümesi*, s. 101; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 151; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, II, 437-438.

MUSTAFA BİLGİN

FETH SÜRESİ

(سورة الفتح)

Kur'an-ı Kerim'in
kırk sekizinci sûresi.

Hudeybiye Antlaşması'nın hemen ardından, Hz. Peygamber ve ashâbı Medine'ye dönerken yolda nâzil olmuştur (Buhârî, "Tefsîr", 48/1, 5; "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 12; Tirmizî, "Tefsîr", 48/1, 2). Âyet sayısı yirmi dokuz olup **fâsıla***sı elif (ا) harfidir. İsmi ilk âyetten geçen "feth" kelimesinden alır. Burada "fethan mübînen" (apaçık bir feth, büyük feth) terkinde yer alan kelime süre içinde "fethan karîben" (yakın feth) şekliyle iki yerde daha geçmekte (âyet 18, 27) ve bunun Mekke'nin fethedileceğine dair bir işaret olduğu kabul edilmektedir. Feth masdar olarak "açmak, hüküm vermek, yardım etmek" mânalarına geldiği gibi isim olarak "zafer, yardım" anlamına da gelir.

Gördüğü bir rüya üzerine hicretin 6. yılı Zilkade ayında (Mart - Nisan 628) yaklaşık 1500 sahâbî ile birlikte umre için Medine'den Mekke'ye doğru yola çıkan Hz. Peygamber, Mekkeli müşriklerin ne pahasına olursa olsun bu ziyarete engel olacaklarının anlaşılması, hatta müslü-

manların umre ibadetinden başka bir amaçlarının bulunmadığını bildirmek üzere elçi olarak gönderilen Hz. Osman'ın öldürüldüğü şeklinde yanlış bir haberin gelmesi üzerine kanlarının son damlasına kadar savaşacaklarına dair asaptan biat aldı (bk. BEY'ATÜRRİDVÂN). Daha sonra devam eden müzakereler neticesinde Hz. Peygamber'le Mekkeliler arasında Hudeybiye Antlaşması imzalandı. Müslümanların siyasî varlığını kabul eden ve on yıl gibi uzun bir zaman savaş yapılmayacağı için İslâmiyet'i yaymaya imkân sağlayan bu antlaşma, önemli kavrayamayan bazı müslümanlarca mağlûbiyet gibi telakki edilmiştir (bk. HÜDEYBİYE ANTLAŞMASI). İşte bu olayların ardından müslümanların Medine'ye dönüşü sırasında Feth sûresi nâzil oldu.

Feth sûresi, İslâmiyet'in bir devlet müessesesine ve askerî güce sahip bulunduğu Medine döneminin ikinci yarısında nâzil olmuştur. 6. (628) yılı kadar müslümanlarla Mekke müşrikleri arasında Bedir, Uhud, Hendek gibi önemli savaşlar olmuş, Medine çevresindeki yahudilerin ihaneti ortaya çıkmış, müslüman toplum içindeki münafıkların varlığı bilinmiş, İslâmiyet bedevîler dahil Arabistan yarımadasının hemen hemen bütün sakinlerine sesini duyurmuştu. Bununla birlikte son ilâhî dinin bu yarımada'daki stratejik durumu nezaketini hâlâ koruyordu. Onun, hâkimiyetini tam anlamıyla kurabilmesi için yarımada'nın dinî, iktisadî ve kültürel merkezi sayılan Mekke'nin fethedilmesi gerekiyordu. Feth sûresi bütünüyle, gerçekleşmesi yaklaşan bu zaferi müjdelemekte, bunun ilk denemesi sayılan ve siyasî açıdan önemli avantajlar sağlayan umre yolculuğu ile Hudeybiye Antlaşması'nın müslümanlar, münafıklar, bedevî Araplar ve müşrikler açısından doğurduğu sonuçları dile getirmektedir.

Feth sûresi, Hz. Peygamber'e Allah tarafından açık bir fethin ihsan edildiğini bildiren âyetle başlar. Müfessirlerin çoğunluğu bu âyetteki "feth-i mübîn"i Hudeybiye Antlaşması ile tefsir ederken bazıları Hz. Peygamber'e verilen nübüvvet ve İslâmiyet, Asr-ı saâdet'teki bütün fetihler, gerçekleşecek olan Hayber veya Mekke'nin fethi gibi önemli gördükleri hususlarla da tefsir etmişlerdir. Bunu takip eden âyetten feth-i mübîn, Resûl-i Ekrem'in geçmiş ve gelecek bütün günahlarının bağışlanması sonucunu doğuracağı ifade edilmektedir ki mü-

fessir Taberî, Nasr sûresiyle bağlantı kurarak dikkat çekici bir yorum getirir ve bunun Allah'a şükür ve tesbih mânâsına geldiğini zikreder (*Câmi'u'l-beyân*, XXVI, 42-43). Sürede daha sonra Hudeybiye Antlaşması veya İslâmiyet'in genel konumu münasebetiyle müslümanların kalbine güven verildiği ve bu sayede imanlarının güçlendiği haber verilir. Müminler cennetle müjdelenirken münafıklarla müşriklerin kötü bir âkıbeta uğratılacağı, Allah'ın göklerde ve yerde güçlü orduları bulunduğu bildirilir. Hz. Peygamber'in, Allah'ın insanlar üzerindeki bir şahidi, müjdecisi ve uyarıcısı olarak gönderildiği, ona inanmanın ve ona biat etmenin Allah'a biat etme mânâsına geldiği vurgulanır (âyet 2-10).

Daha sonra, Resûl-i Ekrem'in etrafında kenetlenen müslümanların bu örnek davranışına karşılık, kalplerine imanın tam olarak yerleşmemesi sebebiyle umre seyahatine ve dolayısıyla Hudeybiye seferine katılmayan Medine civarındaki bedevî Araplar'ın ikiyüzlülüğünü dile getiren süre, onların Hudeybiye'den zaferle dönen Hz. Peygamber'den özür dilediklerini, fakat bunda samimi olmadıklarını, çünkü bu sefere çıkan müslümanların sağ salım geri dönemeyecekleri zannına kapıldıklarını ve bu kötü niyet ve tutumlarının sonucunda helâke müsta-

hak olduklarını ifade eder. Bu art niyete sahip bulunan bedevîlerin ganimet elde edeceklerini umdukları takdirde müslümanlarla beraber savaşa gitmek isteyeceklerini, ancak bunların önceden ciddi ve çetin bir savaşa davet edilip gerçekten inanıp inanmadıklarının anlaşılması gerektiğini anlatır. Sürenin bu bölümü sihhî mazeretlerin savaş için de geçerli olduğunu bildiren âyetle sona erer (âyet 11-17).

Bunun ardından Feth sûresi, Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e biat eden müminlerden Allah'ın râzı olduğunu haber veren bölümle devam eder. Burada, Hudeybiye'de elde edilen başarıdan sonra, isim zikredilmese de Hayber'in fethi gibi daha birçok zaferin kazanılacağı ve pek çok ganimetin elde edileceği müjdelendir, Allah'ın aziz, hakim ve her şeye kâdir olduğu ifade edilir. İki taraf arasında barış yapılmayıp da savaş çıksaydı kâfirlerin arkalarına dönüp kaçacakları, bu durumun da Allah'ın öteden beri süregelen ve hiç değişmeyen sünneti olduğu dile getirilir. Umre ibadetini yerine getirmelerine ve kurbanlarını kesmelerine engel olan Mekkeliler'le savaşmaya ant içtikleri halde müslümanlara savaş izni verilmemesinin sebebi, Mekte'de İslâmiyet'i benimsediklerini henüz açığa vurmamış bulunışa müminlerin mevcudiyeti olarak gösterilir. Mekkeliler Câhiliye öfke ve taassubu ile hareket ederken müslümanların takvâya ve güvene lâyık ve ehil oldukları açıklanır (âyet 19-26).

Sürenin son bölümü, Hz. Peygamber'in Mescid-i Harâm'a gireceklerine dair gördüğü rüyanın eninde sonunda gerçekleşeceğini haber veren ve dolayısıyla onun hak peygamber olduğunu teyit eden âyetle başlar. Sürenin son iki âyeti, evrensel bir dinle gönderilen Resûl-i Ekrem'in tebliğ ettiği İslâmiyet'in bütün dinlere üstünlük sağlayacağını ilân eder. Çünkü Muhammed Allah'ın elçisidir. Başta ashop olmak üzere onun yanında yer alan müslümanlar hak dinin bu üstünlüğünü korumak için gerekli olan maddî ve mânevî kuvvet ve kemale sahiptirler. Şüphe yok ki bütün insanlar ebedî hayata intikal edecek, içlerinden iman edip yararlı işler görenler mutluluğa kavuşacaktır (âyet 27-29).

Feth sûresinin faziletine gelince, Hz. Peygamber'in, "Bu gece bana öyle bir süre indirildi ki benim için o dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha kıymetlidir" dediği ve ardından sürenin 1. âye-

tini okuduğu rivayet edilmiştir (Buhârî, "Tefsir", 48/1; "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 12; Müslim, "Cihad", 97).

İslâm dininin evrenselliğini ve üstünlüğünü simgeleyen Feth sûresinin İslâm kültür tarihinde önemli bir yeri vardır. Gazâya giden müslüman askerlerin, buradaki zafer vadinin kendileri için de gerçekleşmesini umarak sefer sırasında ve savaş boyunca süreyi çokça okudukları bilinmektedir. Diğer taraftan kılıç, kalkan, balta gibi savaş aletleri üzerinde ilk âyetinin, bazı hükümdar ve kumandanların giydiği zırhlar üzerinde de bütün sürenin yazılı olduğu görülmektedir. Çanakkale ve İstiklâl Savaşı yıllarında evlerde ve camilerde sürekli olarak Feth sûresi okunduğu nakledilmektedir. Süre bazı müstakil eserlere de konu olmuştur. Emîr Sultan (ö. 833/1429 [?]), Emîr Pâdişah, Abdülatîf b. Meccüddin el-Muhibbî, Sadreddinzâde eş-Şirvânî ve Bosnevî, *Tefsîru sûreti'l-Feth* adıyla müstakil eser yazan müellifler arasında yer alır (meselâ bk. Koca Râgıb Paşa Ktp., nr. 155; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2096/8, Fâtih, nr. 276, Lâleli, nr. 170, Esad Efendi, nr. 108/2, Şehid Ali Paşa, nr. 274/6). Selîm b. Müs'ad el-Ahmedî, Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi Külliyyetü's-şerîa'da *Siyâsetü'r-Resûl fi'l-ğarb ve'l-mühâdene kemâ taşavverahâ sûretü'l-Feth* (1398/1978) adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "fth" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "fth" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 935; *Müsned*, I, 391, 464; III, 468; IV, 326; Buhârî, "Cizye", 18, "Tefsir", 48/1, 5, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 12, "Meğâzî", 35; Müslim, "Cihad", 97; Tirmizî, "Tefsir", 48/1, 2; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), XXVI, 42-45; Sa'lebî, *Esbâbü'n-nuzûl*, Kahire 1388/1967, s. 255; Süyûtî, *Esbâbü'n-nuzûl*, Kahire 1986, s. 178; *Keşfü'z-zunûn*, I, 450; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, V, 43-45; *İzâhu'l-meknûn*, I, 307; Abdullah Mahmûd Şehhâte, *Ehdâfü külli sûre ve makâşidüha fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1980, II, 67-72; Zuhûr Ahmed Azhar, "el-Feth", *UDMI*, XV, 156-157.

EMİN IŞIK

FETHİ AHMED PAŞA YALISI

İstanbul Kuzguncuk'ta
Osmanlı sivil mimarisinin
günümüze ulaşan
nâdir eserlerinden biri.

Boğaziçi'nin Kuzguncuk sahilinde (Anadolulu) bulunan ve halk arasında renginden ötürü "Pembe Yalı" adıyla tanınan binanın inşaa tarihi tesbit edilememek-

Feth sûresinin nesih hattıyla yazılmış ilk âyetleri

